

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
REVUE DE SCIENCE POLITIQUE

YIL / YEAR	CİLT / VOLUME	SAYI / ISSUE	ISSN
2013	I	I	2147-6934

İSTANBUL - 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLİMLER DERGİSİ

Siyasal Bilimler Dergisi yılda iki defa çıkan hakemli bir dergidir.

SAHİBİ:

M.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Adına Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN (Dekan)

YAYIN KURULU:

Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN Prof. Dr. Günay GÖKSU ÖZDOĞAN Prof. Dr. Ömer Faruk GENÇKAYA
Prof. Dr. Ahmet DEMİREL Doç. Dr. Nail YILMAZ Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA
Doç. Dr. Nuray BOZBORA Doç. Dr. Yüksel TAŞKIN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet İNSEL (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN (Beykent Üniversitesi) Prof. Dr. Asım KARAÖMERLİOĞLU
(Boğaziçi Üniversitesi) Prof. Dr. Aydın UĞUR (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Aysegül YARAMAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bedri GENCER (Yıldız Teknik Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi) Prof. Dr. Birsen ÖRS (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Büşra ERSANLI
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Cemil OKTAY (Yeditepe Üniversitesi) Prof. Dr. Christoph KNILL
(Konstanz Üniversitesi / Almanya) Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz VARDAR (Marmara üniversitesi) Prof. Dr. Ergun ÖZBUDUN (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Füsun ÜSTEL (Galatasaray Üniversitesi) Prof. Dr. Haluk ALKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale Üniversitesi) Prof. James M. CONNELLY
(Hull Üniversitesi / İngiltere) Prof. Dr. Jean MARCOU (Grenoble Üniversitesi) Prof. Dr. Mahmut Bali AYKAN
(Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi) Prof. Dr. Musa EKEN
(Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Nihal İNCİOĞLU (İstanbul Bilgi Üniversitesi) Prof. Dr. Ruşen KELEŞ
(Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Yakup BULUT
(Mustafa Kemal Üniversitesi) Doç. Dr. Dominique MALIESKY (Rennes Siyasal Çalışmalar Enstitüsü / Fransa)
Doç. Dr. Semra CERİT MAZLUM (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Ted HOPF
(Singapur Devlet Üniversitesi / Singapur) Doç. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İsmet AKÇA (Yıldız Teknik Üniversitesi)

EDİTÖR:

Doç. Dr. Nail YILMAZ

EDİTÖR YARDIMCILARI:

Öğr. Gör. Dr. Baran Alp UNCU

Arş. Gör. Ümit YAZMACI

Basılı ISSN: 2147-6934

Elektronik ISSN: 2147-6926

Marmara Üniversitesi Yayın No: 805

Baskı-Cilt:

Marmara Reklam ve Pazarlama Ltd. Şti.

Tel/Faks: (212) 501 31 72 - (212) 577 01 12

Yayınevi:

Marmara Üniversitesi Yayınevi

Adres: Göztepe Kampüsü 34722 Kadıköy, İstanbul

Tel/Faks: (216) 348 43 79

E-posta : yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri:

Adres: Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

Anadolu Hisarı Kampüsü, 34810, Beykoz, İstanbul

Telefon: (0216) 308 22 26 **Faks:** (0216) 308 22 26 /1205

E-mail: siyasalbilimlerdergisi@marmara.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mohd AFANDISALLEH - Mohd Fauzi ABU-HUSSIN - Abdul Majid Hafiz MOHAMED

THE AMERICAN CHRISTIAN RIGHT AND
GEORGE W. BUSH'S FOREIGN POLICY TOWARDS SUDAN 9

Haluk ALKAN - Muhammet Hüseyin MERCAN

YENİ BURJUVAZİ, EKONOMİK KALKINMA VE AFRİKA:
TUSKON AFRİKA TİCARET KÖPRÜLERİ..... 25

Ayfer GENÇ YILMAZ

DEVLET KAPASİTESİ VE UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER
ALTYAPISAL İKTİDARIN YERELDE İNŞASI..... 43

Gönül GÜNEŞ

ÇANAKKALE'DE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE SEÇİMLER..... 67

Elnur İSMAYILOV

21. YÜZYIL RUSYA DIŞ POLİTİKA DOKTRİNLERİ'NDE GÜNEY
KAFKASYA VE ORTA ASYA DEĞERLENDİRMESİ..... 87

Ruveyda KIZILBOĞA

İÇ DENETİM SİSTEMİNDE DENETÇİLERİN BAĞIMSIZLIK
VE TARAFSIZLIĞININ ÖNEMİ* 107

Hasan SABİR

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA REKABET POLİTİKASI
VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER..... 121

Deniz SERT - Uğur YILDIZ

AUTONOMY DESPITE RESTRICTIONS: ASYLUM SEEKERS IN ISPARTA,
ISTANBUL, AND YALOVA 135

Ümit YAZMACI

BASİTLEŞTİRMEK, İFŞA ETMEK, GİZEMİNİ ÇÖZMEK: PIERRE-ANDRÉ
TAGUIEFF VE SEKÜLER ZAMANLARDA ANTİSEMİT KOMPLOCU TAHAYYÜL..... 153

ÇANAKKALE'DE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE SEÇİMLER

Gönül GÜNEŞ*

Özet

Çanakkale ilk çağlardan bu yana konum itibarı ile stratejik öneme sahip bir şehir olup, adını I.Dünya Savaşı sırasında tarihe yazdırmıştır. 1 Eylül 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle başlayan ve 1945 yılı sonlarına kadar devam eden II.Dünya Savaşı boyunca askeri üslerin konuşlandığı yer olmuştur.

Savaş sadece şehrin nüfus yapısını değil yaşam koşullarını da değiştirmiştir. Savaş boyunca her an savaşa girecekmiş gibi tedbirlerin alınması Çanakkale'nin tarım, ticaret ve sanayisini olumsuz yönde etkilediği gibi, ulaşım, sağlık ve eğitim alanındaki gelişmeleri de durma noktasına getirmiştir. Bu duruma ilk tepki savaş sonrasında çok partili hayata geçilmesiyle beraber halkın CHP'ye oy vermemesiyle kendini göstermiştir. Özellikle CHP'nin hile yaptığı düşünülen 1946 yılı seçimleri, Çanakkale'de DP lehine sonuçlanmıştır. DP'nin Çanakkale'deki başarısı 1960 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir.

I.Dünya Savaşı'nın dönüm noktası olan bu yerde 1946 seçimleri de dâhil olmak üzere 1960 yılına kadar DP'nin kalesi durumundadır. Demokrat Parti döneminin en önemli iki bakanı Çanakkale'den seçilmişlerdir (Fatın Rüştü Zorlu-Emin Kalafat). Bu şehirde 1945-1960 yılları arasında yapılan seçimlerdeki oy oranları Demokrat Parti'nin aldığı halk desteğini göstermesi ve böyle bir çalışma ilk olması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Seçimler, Çanakkale

Abstract

Çanakkale since the early ages has been strategically important due to her geographic location, renowned in the World War I. World War II started from Germany's attack to Poland in September 1, 1939 and lasted until the end of 1945 it became the location where the military bases had deployed.

* Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Öğretim Görevlisi, gonulgunes@hacettepe.edu.tr

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Doç. Dr. Ayten Sezer Arıç danışmanlığında yapılan "Çanakkale'de Sosyo-Kültürel Değişim ve Siyasal Katılma (1945-1960)" Doktora Tezin bir bölümünden hazırlanmıştır.

War not only affected the city's population structure but also altered the living conditions. During wartime, precautions were taken as if there was a chance to enter war anytime; such cautions had an adverse affect on Çanakkale's agriculture, trade and commerce, and industry, and almost halted the advancements on transportation, health and education sectors. The first reaction to this situation after the war, with the transition to the multiparty system, the absence of the people voted for the CHP (People's Republican Party) has manifested itself. Especially in 1946 elections of which assumed to be deceived by CHP, resulted with Democrat Party's advantage in Çanakkale. DP (Democrat Party)'s success in Çanakkale was continued until 1960.

This location which is the turning point of I. World War, was the stronghold of the elections of 1946 till 1960. The most two important ministers of Democrat Party were elected in Çanakkale. The results of the elections in this city were quite important to reflect the support of the people, relative to Democrat party.

Keywords: Democrat Party, Elections, Çanakkale

Giriş

Demokratik sistemlerde siyasal partiler halkın desteğini sağlamak suretiyle meşru ve açık yöntemler kullanarak devlet yönetimini (iktidarı) ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır (Özbudun, 1970: 5; Tunaya, 1995: 1).

Siyasal partilerde; a) Parti yöneticilerinin ömürleriyle sınırlı olmayan devamlı bir örgüt b) Örgütün merkezle düzenli ilişkileri içinde mahalli seviyede faaliyet göstermesi c) Millî ve mahalli seviyede tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa olarak karar alma iktidarını ele geçirme ve elde tutma yolunda bilinçli çaba d) Seçmenler arasında taraftar kazanma veya başka herhangi bir şekilde halkın desteğini sağlama çabası, önemli dört unsurdur (Kapani, 1975: 122; Lalalombara and Myron, 1966: 6).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk örgütlü muhalefet hareketi olan TıCF, 17 Kasım 1924 yılından 3 Haziran 1925 yılına kadar faaliyette bulunmuştur. CHF içindeki muhalefetin, bazı eski İttihatçıların ve bazı II. Grup üyelerinin öncülüğünde, Cumhuriyetin ilanı ve ilan ediliş şekli ile Halifeliğin kaldırılışı ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu vs. bir tepki olarak kurulmuştur (Tunçay, 1981:146-285; Tunaya, 1995: 606-607). Fırkanın genel başkanı Kazım Bey (Karabekir), genel başkan yardımcıları Rauf Bey (Orbay), Adnan Bey (Adivar), genel sekreter ise Ali Fuat (Cebesoy) Paşa olmuştur. TıCF kuruluşundan hemen sonra hızlı bir şekilde örgütlenmeye başlamıştır. Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük kentlerin yanı sıra Doğu illerinde de büyük ölçüde örgütlenmesini tamamlamıştır (Sencer, 1971: 129-136). Ancak Çanakkale'de TıCF'nin örgütlenmesine rastlanılmamıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin ikinci muhalif partisi olarak SCF, 1930 Ağustos'ta, Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşandığı dönemde, Atatürk'ün büyük desteği ile kurulmuştur (Ağaoğlu, 1994:25). Partinin başkanlığına Ali Fethi Bey (Okyar), genel sekreterliğine ise Nuri Bey (Conker) getirilmiştir (Yetkin, 1998: 19). SCF'nin kurucuları ve ilk idare heyeti azaları arasında Çanakkale Mebusuna rastlanılmamaktadır. 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuş olan SCF'nin kuruluş yeri ve Merkezi İstanbul, Taksim Kalmis Apartmanıdır (AyınTarihi, Haziran-Eylül 1930:75-78). Kurucuları ve ilk İdare Heyeti (Merkez OcaK) azaları: Lider Ali Fethi (Gümüşhane Mebusu), Kâtibi Umumi: Nuri (Kütahya Mebusu), SeniH (Bursa Mebusu), Nakiyettin (Elazığ Mebusu),Tahsin (Erzurum Mebusu), Haydar (İstanbul mebusu), Ağaoğlu Ahmet

(Kars Mebusu), İbrahim (Kocaeli Mebusu), Galip (Niğde Mebusu), Refik İsmail (Sinop Mebusu), Şair Mehmed Emin (Şebinkarahisar Mebusu), Süreyya Paşa (İstanbul Mebusu) olarak görülmektedir (TBMM Yıllık, D: 3, 1950: 492). SCF kuruluşundan kısa bir süre sonra çok hızla gelişmiş, halk yığınlarından yoğun destek bulmuştur. Kuruluşundan bir ay sonra 1930 Ekiminde yapılan yerel seçimlerde oldukça başarılı sonuçlar almıştır. SCF 502 seçim bölgesinin 22'sini kazanmıştır. (Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, adlı eserinde bu sayıyı “502 seçim bölgesinden, 31'ini SCF kazanmıştır” olarak vermektedir. s.191). SCF'nin kazandığı 22 yerden bir tanesi de Çanakkale'nin Biga ilçesidir.

İlk defa tek dereceli ve kadınlarında oy kullandığı bu seçimlerde halkın katılım oranı gerek Türkiye genelinde, gerekse Çanakkale'de çok düşüktür. Halk tarafından, kurulduğu andan itibaren gerçek bir muhalefet partisi olarak algılanan SCF; büyük bir ilgi ve destek görmüştür. Ancak tahmin edileceği gibi, partiye yönelen halk desteği kültürel ve ideolojik açıdan homojen olmamış ve geniş muhafazakâr halk kitleleri de partiye akın edenler arasında yer almıştır. Burada belirtmek gerekir ki; Çanakkale'de SCF 'in desteklenmesi, muhafazakâr kesiminden ziyade İnönü hükümeti politikaları olmuştur. Üç aydan kısa faaliyet gösteren parti, Fethi Bey tarafından 17 Kasım 1930'da kapatılmıştır. (Erdoğan, 1993: 267; Akkerman, 1950: 43).

CHP'ye karşı muhalefet olarak kurulan diğer partiler arasında; 29 Eylül 1930 yılında Adana'da kurulmuş olan Ahali Cumhuriyet Fırkası (Bu fırkanın kurucuları Abdülkadir Kemali, Ali Vehbi, Bekir Sıtkı, Mustafa Ziya Beylerdir. 21 Ocak 1930 yılında kapatılan partinin yayın organı Ahali gazetesidir. Tunaya, 1995: 635-637), Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi (Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi 29 Eylül 1930 tarihinde Edirne'de kurulmak istenilmiştir. Kurucuları Mimar ve Mühendis Kazım'dır. Türk amele ve çiftçisini müdafaa etmek, bu sınıfa bir mevki kazandırabilmek amacıyla kurulmak istenen bu partiye, komünist eğilimi gösterdiğinden müsaade edilmemiştir. Akkerman, 1950:44; Tunaya, 1995: 638) sayılabilir. Bu partilerin hiç birisi Çanakkale'de herhangi bir faaliyet göstermemiştir.

Çanakkale'de Genel Seçimler

1945 yılında çok partili sisteme geçilmesinden sonra, 5 Haziran 1946'da çıkartılan kanunla genel seçimler tek dereceli hale getirilmiştir. Seçmenlerin temsilcilerinin yanında, aday olmak için bir parti listesi içinde yer alınması zorunluluğun kaldırılması demokratikleşme yolunda önemli bir adım olarak kabul edilebilir. 1946 seçimleri henüz her ilde örgütlenmesi tamamlayamamış olan muhalefetin tüm karşı koymalarına rağmen yapılması gerekenden bir sene önceye (21 Temmuz 1946) alınmıştır.

Açık oy gizli sayım ilkesinin uygulandığı bu seçimler sonunda CHP 396, DP 62, bağımsızlar ise 7 milletvekilliği elde etmişlerdir. Seçmenlerin yüzde seksen beşi bu seçimlerde oy kullanmışlardır. 1946 seçimleriyle Demokrat Parti güçlü bir muhalefet olarak Meclise girmiştir. Vatan gazetesi 1946 seçimleriyle ilgili olarak “*işin doğrusu şudur ki, bu seçimi DP kazanmamıştır, sadece Halk partisi kaybetmiştir...*”, değerlendirmesi yapmıştır (Vatan, 28 Temmuz 1946). Bu değerlendirme Çanakkale için çok geçerli bir değerlendirme değildi. Çanakkale'de 1946 seçimi sonuçlarına bakıldığında; DP azami %52,538 asgari %48,531 oyla 8 milletvekili çıkarmış sayılı illerden birisi olmuştur (BCA, 490. 01/341. 1425. 2: 1).

Toplumsal dinamikler açısından, CHP dışındaki siyasal partilerin kuruluş olaylarına bakılacak olursa genellikle bunların bir halk muhalefetinden doğmadıkları, kurucu ve yöneticilerin daha ziyade belirli bir dönemin sosyo-ekonomik bunalımlarının halk katında doğduğu hoşnutsuzluktan yararlanarak uygun bir zamanda iktidar partisinden koparak yeni

partiler oluşturdukları görülür.(Aydemir, *Cumhuriyet*, 21. 08. 1972). Bu durumda kurulan siyasal örgütlerden, halk yararına belirli ilke ve hedeflere yönelik siyasal düşünceleri yansıtan doyurucu programlar oluşturmaları çok partili hayata geçisin özellikle, ilk seçimlerinde çok fazla gerçekleştirilmiştir denemez (İzveren, 1980. 47). Ayrıca bu duruma 1946 seçimlerinin bir sene erkene alınması da etkili olmuştur. Çanakkale'de de aynı durum söz konusudur. 1946 seçimlerinde görülen %85 katılım, DP'nin çoğunluğu olarak bu ilde seçimleri kazanması, tam olarak teşkilatını tamamlamış olmasından değil, halktaki tek parti dönemindeki uygulamalara tepkidir denilebilir. Çünkü DP Çanakkale merkezinde teşkilatlanmasını tamamlamış olmasına rağmen, bazı ilçelerde bu mümkün olmamıştır.

1946 seçimlerinde DP, Çanakkale'den iyi sonuçlar alınmışsa da, 1950 seçimlerine kadar hiçbir mahalli ve ara seçime katılmayarak CHP'yi protesto etmiştir. 1950 seçimlerine girilirken, 1946 seçimlerinin aksine DP tüm teşkilatlanmasına tamamlamıştır. Bu arada DP'nin 1948 yılında meclis içindeki üye sayısı, Millet Partisi adıyla yeni bir parti kurulmasıyla yarı yarıya düşmüştür. Çanakkale'de bu partiye katılım olmamıştır.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde, seçim yargı denetiminde olduğundan ve seçim anlaşmazlıklarının mahkemeler yoluyla çözümleneceği kuralı getirildiğinden, diğer yandan oylamanın gizli, sayımın açık yapılması zorunluluğu konulduğundan, 14 Mayıs 1950 seçimleri o döneme kadar yapılan seçimler içinde en dürüst ve en serbest olarak değerlendirilmektedir (Tekeli, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*: 1803; Aliefendioğlu, 2005: 11).

1950 Seçimlerinde ülke genelinde katılım oranı %89,3, Marmara Bölgesinde katılım oranı ise %87,2'dir. Bölge olarak bakıldığında en fazla katılım Kuzey-Orta Anadolu: %91,1 en az katılım ise Marmara Bölgesi: %87,1'dir. (Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma: 90) . Çanakkale'de 1950 seçimlerinde oy kullanma oranı gerek ülke gerek Marmara bölgesi oranından düşük olmuştur (%85,83). Genel katılım düşük olmasına rağmen DP'nin aldığı oy ülke genelinden fazladır. Ülke genelinde DP'nin aldığı oy %53,35'ken, Çanakkale'de bu oran %62,63'tür. Bu seçimler de Demokrat Parti'nin en çok oy aldığı iller arasında Çanakkale 11. Sıradadır (Çakmak, 1988: 280). Çanakkale'de katılımın ülke genelinden düşük olması, 1946 yılı seçimlerine karşı oluşan bir tepkiden ziyade, kurulan DP teşkilatının güçlü olmasından kaynaklanmaktadır.

1954 yılında seçime katılım bir önceki seçimde olduğu gibi oldukça yüksektir. Ülke genelinde %88,6'ya ulaşan katılım, Çanakkale'de %88,70 olmuştur. DP 1950'de aldığı oyu %1,23 arttırarak %63,40'a yükseltmiştir. Ülke geneline göre Çanakkale'de DP'yi destekleyenler 1950 yılında olduğu gibi 1954 seçimlerinde de fazladır. DP'nin oylarını arttırmasına karşılık CHP oy kaybına devam etmiştir (BCA, 030. 01/ 51. 309. 7: 1-12).

Muhalefetin oy kaybı DP politikalarıyla açıklanırken, ikinci bir unsorda 10 Şubat 1954'te kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi gösterilebilir. CHP 1954 yılında, 1950'de aldığı oy oranından %5 daha az oy almıştır. Buna karşılık CHP, Çanakkale'de %3,66 oranında destek bulmuştur. 1950 seçimlerine göre katılımın artması, halkın tercihini DP ve CMP olarak kullandığını göstermektedir (Aygen, 1962: 208, 209). CHP'ye olan tepki, Çanakkale halkı tarafından CMP olarak gösterilmiştir.

DP döneminin son genel seçimleri 27 Ekim 1957 yılında bir yıl erkene alınarak yapılmıştır. Erken Seçim kararı DP tarafından oy kaybetme kaygısından dolayı verilmiştir. Türkiye'de baş gösteren enflasyon, Kıbrıs meselesi yüzünden 6/7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de patlak veren karışıklıklar ve DP'den ayrılanların Hürriyet Partisini kurmaları 1957 sonbaharında erken seçim zorunlu hale getirilmiştir. İktidar partisi karşısında, muhalefet partileri (CHP,

CMKP HP) başarılı olmak için bu seçimlere işbirliği yaparak girmek istemişlerdir (Savcı, S.4: 201). Muhalefetin bu birleşme çabasına karşılık DP seçim yasasını değiştirerek, 7053 sayılı yasayı çıkarmıştır. Bu yasaya göre: Seçime katılan siyasi partiler il ya da ilçe örgütü kurdukları her seçim çevresinde, bağımsız olarak seçime katılmak ve o çevrenin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday göstermek zorundadırlar. Ayrıca altı aydan daha kısa bir süre önce partisinden ayrılmış olan bir kimsenin başka bir partiden aday olması yasaklanmıştır (Tekeli, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: 1803). DP ilk sözü edilen değişiklikle muhalefetin güç birliğine, ikinci değişiklikle partisini kuran kişilerin seçime katılmasına engel olmuştur.

Oy kaybı kaygısıyla alınan tüm tedbirlere rağmen, ülke geneline bakıldığında, seçime katılım oranı 1950 ve 1954'e oranla düşerek, %76,6'da kalmıştır. Bu seçimlerde DP oyların sadece %47,3'ünü kazanırken, CHP %40,6'sını, CKMP %7'sini, HP %3,8'ini almıştır. Bu düşüş Marmara bölgesi geneline de yansımıştır. DP %53,3, CHP %36,7 oy almıştır. Çanakkale bir önceki seçimlerde olduğu gibi hem Türkiye hem de Marmara genelinde, seçimlere katılımı %81,45 gibi yüksek bir oran göstermiştir. DP Çanakkale'de en fazla oyu 1954 seçimlerinde alırken, 1957 seçimlerinde %55,78'e gerilemiştir. Buna karşılık CHP 1957 seçimlerinde %35,28 oy alarak, 1950 seçimlerindeki başarısını yakalayamamıştır. Bir bakıma CHP'nin nispeten istediği olmuş DP oy kaybetmiştir. Ancak bu oy kaybının sebebi halkın CHP'ye dönmesi değil, tercihini CMP ve HP olarak yapmasından kaynaklanmıştır. CMP, Kırşehir'de 4, HP Burdur'da 4 milletvekilliği alırken, Çanakkale 1957 seçimlerinde de tüm milletvekillerini DP'den çıkarmıştır (BCA, 030. 01/52. 312. 1: 1-4).

Katılım oranının yüksek olması kadınların erkeklere hemen hemen aynı oranda oy kullandığını göstermektedir. Oysaki normal şartlarda kadınlar siyasal olaylara daha az katılmakta, yani erkeklere oranla daha az okumakta, siyasal konuları daha az tartışmakta, bu konularda daha az seçim beyan edip, daha az eylemde bulunmaktadırlar (Ozankaya, C. 23, S. 4: 27; bu sadece ülkemiz için geçerli değildir. İlk seçim araştırmalarından bu yana dikkati çeken nokta, her sosyal seviyedeki kadınların, daima erkeklerden düşük oranlarda seçime katılmaları olmuştur. Tingsten, 1963: 28). Gelişmiş ülkelerde buna ek olarak kadın siyasal seçimlerinin daha çok tutucu yönde olduğu, az gelişmiş ülkelerde ise kadınların başta eğitim olmak üzere bütün modernleşme sürecinden en az etkilenen nüfus kesimini teşkil ettiği düşünülmektedir. Bu bakımdan kadın siyasal davranışları hakkında şehirlilere göre okuma yazmadan yoksun, fakirlik içinde yaşayan köylü ve kasabalı kadın nüfusu, daha çok ezildikleri için daha devrimci, yani değişmeden yana olacağına bekleneceği, ama etkin bir hareket halini almış herhangi bir kadın siyasal hareketi olmadığı, gerçekte kadın haklarını savunma perdesi altında, tutuculuğu savunan hareketler olarak ortaya çıktığı savunulmaktadır (Ozankaya, C. 23, S. 4: 29).

Çanakkale'de kadın dernekleri bulunmadığı gibi, gerek CHP gerekse DP kadınlar kolu teşkilatının kurulmasına çok önem vermemişlerdir. CHP kadınlar kolu ancak 1959 sonunda kurulmuş (İnkılâp, 1. 12. 1959), DP ise Mart 1960 yılında kadınlar kolu kurulması için teşebbüs etmiştir (Demokrat Çanakkale, 14. 03. 1960). Kadınları siyasetle ilgilenmemeleri kadına özgü ve erkeğe özgü yargı kalıplarından da ileri gelmektedir. Kişiler bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendilerini belirli beklentilere cevap verebilecek şekilde programlamışlardır. Bu yargı, zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterse de Çanakkale'de yapılan araştırmada erkeğe özgü olarak tanımlanan rolün "iş, eğitim, başarı, girişkenlik, baskı" gibi öğeleri içeren, aile ve ev çevresi dışındaki faaliyetler için önem taşıdıkları, diğer taraftan kadına özgü olarak nitelenen rolün ise "aile, ev, akrabaya yönelik bütünleştirici eğilimleri olan fakat mesleki başarıya yönelmeyen ve dış dünyaya ilişkisi olmayan" bir takım özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Top-

lumun kadından “aile ve eve” yönelik rol beklentisi olması, dolayısıyla siyasal yaşamda yoğun zaman ve enerji sarfiyat isteyecek aktif siyasete katılmasını zorlaştırmıştır (Kalaycıoğlu, 1994: 20). Bu yüzden Çanakkale’de kadınlar siyasi hayata fazla zaman ve enerji harcamayı gerektirmeyecek ve aile ile beraber yerine getirebileceği oy verme davranışıyla katılmışlar, hükümet ve bürokrasiyle ilgili ilişkilerde çekingen davranışlar sergilemişlerdir. Oy verme davranışının yanı sıra parti teşkilatlarına da üye oldukları görülmüştür. Ancak bunu kendi tercihleriyle değil aile büyüklerinin isteğiyle yapmışlardır. Evli kadınlarda koca, evli olmayan veya geniş ailelerde baba veya dede bu davranışta etkili olmuştur. Böyle düşünülmesinde partili listelerinde sadece erkek isimleri ya da aile isimlerinin olması etkili olmuştur. Erkek ile aynı soyadı taşımayan kimseye rastlanmamıştır. (Bkz: Demokrat Çanakkale, 19. 01. 1960; 15. 03. 1960 ; 22. 2. 1958; İnkılâp, 04. 10. 1959.)

Çanakkale’de 1945-1960 döneminde siyasal katılmada cinsiyet faktörünün nedenleri yukarıda belirtilmişside; cinsiyete göre siyasal davranış farklarının azalmış olması olduğu da unutulmamalıdır. Deniz Baykal bu hususla ilgili olarak: kadınların oylarının istikameti bakımından bir özellik taşıdığını, kadınların erkeklere oranla daha muhafazakâr olduğunu söylemektedir. Bütün bunlardan başka evliliğin, kadının siyasal tercihi üzerindeki etkisine işaret edilmesi gerektiğini, eşlerin davranışları arasında büyük bir paralellik bulunduğunu, evli çiftlerin büyük bir çoğunlukla seçimlere katılma kararını beraber verdiklerini, böyle olmadığı zaman da yalnız başına seçime katılan kadından çok erkek olduğunun görüldüğünü ve müşterek hareketin siyasal tercihin muhtevası bakımından söz konusu olduğunu belirtmektedir. Sonunda da, kadınlara erkeklerin seçime katılma oranları arasındaki farkın azalmasına rağmen, kadınların yinede, bağımsız siyasal tercihler yapan kimseler olarak siyasal hayatta yer tutmadıklarını söylemektedir.

Çanakkale’de Yerel Seçimler

Çanakkale Belediyesi’nin kuruluşu 1912 yılına dayanmaktadır. Belediyenin ilk kuruluşunda Belediye Başkanlığı (1912-1914 yapmış kişi Operatör Aziz Bey olarak görülmektedir. I. Dünya savaşı ile 1922 yılları arasında Belediye Başkanı olarak Hamamcı Ahmet Efendinin görev yaptığı tespit edilmiş olmasına rağmen, tam olarak hangi yıllar arasında bu görevi devam ettirdiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 1922-1925 yıllarında Çanakkale üç belediye başkanı görmüştür. Bu kişiler: Demirci oğlu Mustafa(1922, Tüccar), Cebelik Mehmet Rasim (1923, çiftçi), Ezineli Salih Efendi (1924, tüccar)’dir. Üç belediye başkanı da Çanakkale’nin ileri gelen tanınmış ailelerindedir.

Belediye Başkanlarının Çanakkale’nin ileri gelen ve tanınmış olması 1925-1929 yılları arasında bozulmuştur. Takrir-i Sükûn dönemini içeren bu yıllarda Çanakkale Belediye Başkanı olarak Emekli Binbaşı Sırrı Kayaalp göreve getirilmiştir.

Takrir-i Sükûn döneminin 1929 yılında sona ermesinden 1938 yılına kadar geçen sürede Çanakkale, Belediye Başkanlarıyla ilgili tercihini yüksekokul mezunları içerisinde yapmıştır. Bu dönemde Belediye Başkanlığı yapmış olan kişiler Çanakkale’nin ileri gelen tüccarlarından olmuştur.

1929 yılında Çanakkale Belediye Başkanı olan Veli Yaşın 1935 yılına kadar görevde kalmıştır. Aslen Çanakkaleli olmayan Veli Yaşın Mühendislik Mektebi 2. sınıftan terktir. Belediyecilik ve Ziraat üzerine oldukça tecrübeli olup, Belediye Başkanı seçilmeden önce Ticaret ve Ziraat Odası Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 1894 İnegöl doğumlu olan Veli Yaşın V. Dönem CHP Kayseri Milletvekili olmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1991, s.

106) . 1935 yılında Belediye Başkanlığına getirilen Osman Günel, avukat olup 1939 yılına kadar, Çanakkale Belediye Başkanı olarak görevde bulunmuştur. 1937-1938 Dönemi dış hekimi olan Şemsettin Çamoğlu'nun başkanlığı ile geçmiştir.

Yukarıda anlatılan 1938 yılına kadar geçen sürede Belediye Başkanlığı yapmış olan kişiler arasında Çanakkale'ye en çok hizmet götüren Veli Yaşın olmuştur. Veli Yaşın'ın yaptığı önemli işler arasında; 1. Çanakkale'ye ilk defa elektrik şebekesi ve santrali tesis edilmesi, 2. Buz fabrikası kurulması, 3. Mezbaha inşa edilmesi, 4. Belediye Sineması yapılması ve sesli film gösterilerine başlanması, 5. Eski ahşap gümrük iskelesinin demir ayaklı olarak yeniden inşa edilerek vapur iskelesi haline getirilmesi, 6. Şimdiki İnönü caddesi ile Mehmetçik Bulvarına ilk asfalt kaplama yapılması, gösterilebilir. Daha sonra Belediye Başkanlığı'na getirilen Osman Günel ise; 1. Atatürk heykeli karidesine heykel oturtmuş, 2. Şimdiki Merkez komutanlığı binası tamir edilerek belediye binası olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İnönü Döneminde Çanakkale'de iki belediye başkanı görev yapmıştır. Bunlar Nazım Demircioğlu (1938-1940), İhsan Berkin (1940-1945)'dir. Her ikisi de Çanakkaleli olup, halkın tanıdığı kişilerdir. Nazım Demircioğlu kereste tüccarı, İhsan Berkin, Çanakkale'nin ilk fotoğraf dükkanı olan kişilerden birisidir.

1945 yılına kadar çok partili seçim denemesi 1930 yılıyla sınırlı kalmıştır. Tek partili yerel seçimlerde seçim yönetimi ve denetimi sorunsuz görünmektedir. Basında herhangi bir söylenti veya şikâyete rastlamak olanaksızdır.¹

Hem belediye hem de il genel meclis seçimlerinin yapıldığı 1942 seçimleri, bu iklimi yansıması bakımından oldukça iyi bir örnektir. 1942 yılı belediye meclisi seçimleri Eylül-Ekim aylarında, il genel meclis seçimleri ise Kasım ayında yapılmıştır. Seçim haberleri oy kullanma işleminin sürdüğü hafta dışına çıkmamış, asıl gündemi savaş, kıtlıklar ve karaborsayla duyulan tepkiler ile İnönü'nün yurt gezileri oluşturmuştur. Bir bakıma propaganda, eleştiri, tartışma gibi etkinlikler söz konusu olmadığı için, dönemin gazeteleri (Çanakkale baskını da dâhil olmak üzere) genellikle ayrıntıdan yoksun resmi açıklamaları duyurmakla sınırlı kalmıştır. Basında seçim, yerel yönetim anlayışı vb. konularda hemen hemen hiçbir değerlendirme, yorum yoktur. Bu dönemde hükümeti ya da belediyeyi eleştirmek güç görünmektedir. Yapılabilen sadece aşırıya kaçmayan dilek ve temennilerde bulunmaktadır. Dilek ve temenniler ise daha çok karaborsayı önleme konusunda yoğunlaşmıştır.² Seçimlerde sandık başlarında gerektiği kontrol memuru görevlendirilmiş ve bunlar oy pusulalarının intizamla atılmasına yardım etmişlerdir (Cumhuriyet, 2 Ekim 1942). Seçim sürecinde Çanakkale'de propaganda, eleştiri tartışma gibi etkinliklere rastlanmazken, Ulus gazetesi yurt genelinde seçimlerin samimi bir hava içinde geçtiğini, oylarını kullanan bütün seçmenlerin CHP mensuplarını seçtiklerini bildirmiştir (Ulus, 26. 11. 1942).³

¹ Çanakkale'de sürekli çıkan yerel basın yoktur. Çanakkale'nin resmi gazetesi olan Anafarta'da seçimlerle ilgili herhangi bir şikâyet bulunmamaktadır

² Bu değerlendirme İstanbul basını dâhilinde yapılmıştır. İstanbul basınının dâhil edilme gerekçesi olarak Çanakkale'de bu gazetelerin okunuyor olması gösterilebilir.

³ İnönü döneminde Çanakkale ilçelerinde seçilen belediye başkanları için bkz: *BCA*, 490. 01/148. 590. 1, s. 1-5.

1946 Belediye Seçimleri

CHP geleneksel olarak dört yılda bir yaptığı ve 1947 yılında yapılması gereken Büyük Kurultay toplantısını bir yıl erkene alarak 10 Mayıs 1946'da toplamıştır. Bu olağanüstü toplantıda üç konu tartışmaya açılmıştır. Bunlar; 1. Tek dereceli seçime karar vermek, 2. Sınıf esasları üzerine cemiyetler kurulmasını mümkünleştirmek, 3. Parti tüzüğündeki "Değişmez Başkan" maddesini tadil etmektedir.

Bu düzenlemelerle tek dereceli seçimlerle TBMM doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanacak, örgütlenme hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak demokratikleşme süreci hızlandırılacak, parti her kurultayda başkanını seçme olanağına kavuşturulacaktır. CHP açısından önemi açık olan bu konuların yanı sıra yapılan hazırlıklardan biri de genel ve yerel seçimlerin öne alınması olmuştur.⁴

CHP söylediği gibi belediye seçimlerini Mayıs 1946 yılına çekmiş, seçim sürecini 50 günden 30 güne düşürmüştür. Ancak seçimler DP tarafından boykot edilerek, seçimlere katılma kararı alınmıştır. DP'nin katılmadığı bu seçimler muhalefet tarafından dikkatle izlenerek, "usulsüzlük" ve "baskılar var" olarak protesto edilmiş, seçimlerden bir ay sonra "Belediye Seçimlerinde Müdahale, Tazyik ve Yolsuzluklara Ait Vesikalar" adlı bir broşür yayınlanmıştır (Eroğlu, 1995: 36).

DP'nin katılmadığı 1946 belediye seçimleri hazırlıklarına Nisan ayı sonlarında başlamış olup, Belediyeler Kanunu'na göre oy kullanacak vatandaşlar tespit edilmiştir. Bunun için beyan kâğıdı hazırlanmıştır. Her aile reisi bu beyan kâğıdını eksiksiz bir şekilde dolduracak, kendisiyle birlikte 18 yaşını bitirmiş, erkek ve kadın bütün aileyi belirtecektir. Kanunen seçimlerde oy kullanamayan subay, er ve polis mensupları beyan kâğıtlarını kendileri hariç olmak üzere aileleri için dolduracaklardır. Bu beyan kâğıtları muhtarlardan temin edilecektir.

Her yerde olduğu gibi Çanakkale'de de 1946 belediye seçimlerinde CHP adayları başkanlıklara getirilmiştir. Çanakkale Belediye Başkanı olarak CHP'den kazanan Naci Dura 1950 yılına kadar görevini bir fiil sürdürmüştür. Naci Dura Çanakkale'de ticaretle uğraşan, herkes tarafından tanınan bir kişidir. 4 yıllık Belediye Başkanlığı süresinde eski başkanlara nispeten daha az etkin olmuştur. (CHP ilçe başkanları için bkz. BCA, 490. 01/148. 589. 2:103, 107-112, 115.)

Çanakkale'de 1946 yerel seçimlerine iştirak genel seçimler kadar fazla olmamıştır. Merkezde seçmen adedi 4.808 iken katılım 2.350 ile sınırlı kalmıştır. Bu %48'lik bir oranı ifade etmektedir. Çanakkale 62 il arasında katılımın en az olduğu 17. ildir. Bu yerel seçimlerde en az katılım oranı 1. %23 ile Bursa, 2. %24,5 ile İzmir, 3. %26 ile Hatay olup; en fazla katılım doğu illerindedir. Kars'ta %94, Erzurum'da %97, Çoruh'ta %97, Mardin'de %97, Bitlis'te %97'dir. Bu durum daha önce belirttiğimiz genel seçimlerde CHP'nin DP'ye karşı en fazla oyu doğuda aldığını göstermektedir. (BCA, 030. 10/82. 540. 1: 2-3). Yukarıda verilen Çanakkale merkezinde seçmen adedinin dışında Çanakkale genelinde seçmen sayısı 26.221'dir. Bu seçmenlerin 14.836'sı oy kullanmıştır. Oy kullananların oranı %56,5'tir (BCA, 0.30. 10/82. 540. 1: 8).

⁴ Celal Bayar bu kararla ilgili olarak: "... Seçimler önümüzdeki seneden evvelde yapılacak olsa, yukarıda işaret ettiğim şartlar yerine getirilmiş ise, derhal iştirak edebilecek vaziyetteyiz" olarak beyanat vermiştir. Tasvir, 23. 04. 1946; 1945-1946 yıllarında Çanakkale'de emekli Yarbay Nazmi Dolunay Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. İlk şehir hoparlör şebekesi yaptırmayı tesadüf değildir. Çünkü tek parti döneminde ihtiyaç duyulmayan propaganda için çok parti döneminde dönemin tek denilebilecek hitap şekli için gerekli bir unsurdur. Bu da CHP'nin bir başka seçim hazırlığı olarak gösterilebilir.

Gerek Çanakkale merkez gerekse Çanakkale geneli 1946 yerel seçimleri, genel seçimlerine oranla katılım oranı itibariyle çok düşüktür. Bu durum bir bakıma Çanakkale'nin sonraki seçimlerde oy tercihini kimden yana kullanacağını göstermekle birlikte, CHP'ye duyulan hoşnutsuzluğu da dile getirmiştir

1950 Belediye Seçimleri

1950 yılındaki genel seçimleri öncesi durum ve seçimler ayrı başlık altında incelenmiştir. Belediye seçimleri öncesi siyasi duruma bakıldığında seçime katılan üç parti bulunmaktadır. Bunlar Daha önce bahsedildiği üzere 1946'da Dörtlülük Takrir diye bilinen önegeyle, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak kurulan Demokrat Parti, 1923'ten beri 27 yıldır iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, 1948'de Demokrat Parti'den ayrılarak kurulan Millet Partisi'dir.

Belediye meclisi seçimleri 3 Eylül 1950 Pazar günü yapılmıştır. Belediye seçimlerine muhalefet daha az ilgi göstermesine rağmen genel tahmin iktidarın daha çok şansı olduğudur. Demokrat Partililer yönetimde boşlukların olması, uyumun sağlanabilmesi için tüm yerel yönetimi oluşturan birimlerin aynı elde toplanmasının gerekliliği üzerinde demeçler vermişlerdir. Belediye başkanlığı seçimi halk tarafından doğrudan değil, halkoyuyla seçilerek oluşturulan meclisin kendi içinden birini toplantılarında seçmeleriyle belirlenmiştir.

Belediye meclis seçimlerinde radyolarda propaganda konuşmaları için DP, CHP ve MP Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne başvuruda bulunmuşlardır. En az 5 seçim bölgesinde aday göstermiş olan partiler 24-30 Ağustos tarihleri arasında 7 gün 10'ar dakika, yirmiden fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasal partiler günde iki defa 10'ar dakika olmak üzere hem Ankara hem de İstanbul radyolarında propaganda konuşmaları yapabileceklerdir. Belediye seçimlerinde partiler ateşli propagandalar yapmalarına rağmen halkın katılımı düşük olmuştur. Ülke genelinde 1950 seçimlerine iştirak %53,2; bu katılım oranı nispetinde ise DP %57,6, CHP %37,5, MP %3,8, Bağımsızlar %3,3 oy alarak seçimleri tamamlamıştır (B.C.A, 030. 01/51. 309. 4). Çanakkale'de bu oran %50'ninde altındadır. Seçmen sayısı il genelinde %32,420 iken oy kullananlar 15.168 ile sınırlı kalmıştır. Oy kullananların büyük bir çoğunluğu Belediye Seçimlerinde de tercihini DP yanında kullanmıştır (11. 687 kişi). CHP genel seçimlerde uğradığı hezimetini belediye seçimlerinde de yaşamış, 6759 kişi CHP lehinde oy kullanırken, 619 kişi MP'yi, 893 kişide bağımsızları desteklemiştir (B.C.A, 030. 01/51. 309. 4). 1950 yılı belediye seçimlerinde CHP'nin kaybetmesi beklenen bir durumdur. 1946 seçimlerine DP katılmamış olmasına rağmen, halkın CHP'ye olan tepkisi, 1946 yılı Çanakkale ili ocaklarına kayıtlı üye sayısı ile kongreye katılım sayısı incelendiğinde bu açıkça görülmektedir. Örneğin Merkezde I nolu ocakta kayıtlı üye sayısı 84 iken kongreye katılan sayısı 18, II nolu ocakta kayıtlı üye sayısı 303'ken kongreye katılan sayısı 18'dir (B.C.A, 490. 01/148. 589. 2: 127).

1955 yılındaki seçimlere kadar Çanakkale'de iki belediye başkanı görev yapmıştır. Bunlar eczacı olan Nadir Sunaylı'nın belediye başkanlığı sürecinde yaptığı işler arasında:1. Eski otobüs garajı içerisine kapalı dükkânlar yaptırmış, 2. su şebekesini yenilemiş, 3. 24 saat süreyle şehre ilk defa devamlı elektrik verilmiştir. 1952 yılında göreve gelen Haydar Pakel ise;1. 18 Mart 1953 depreminden sonra hasar gören belediye binasını Ziveriye sokaktan, şimdiki şehir lokantasının olduğu yere taşımış, 2. şehrin çarşı caddesi Arnavut kaldırımı ve parke kaldırımı olarak döşenmiş 3. Balıkxane inşa ettirmiştir.

1955 Belediye Seçimleri

Bütün yurttta olduğu gibi Çanakkale'de 13 Kasım 1955 tarihinde belediye meclisi seçimleri oy sandıkları ilan edilen yerlere koyulmuştur. 18 yaşını doldurmuş seçmenler, sabah 8.00'dan akşam 17.00'a kadar oy kullanmışlardır. Seçim kanunu gereğince, daha önceki seçimlerde olduğu gibi eğlence yerlerinin açılması, ispirotolu içki satılması ve kullanılması yasaklanmıştır. Bundan başka parti ve şahıslar lehinde ve aleyhinde propaganda yapılması cezai işleme tabi tutulmuştur.

Seçmen sayısının 3.873.987 olduğu 1955 belediye seçimlerine, iştirak edenler 1.461. 219 kişidir. 1946'dan beri en düşük katılım %37,72 ile bu seçimlerde gerçekleşmiştir (BCA, 030. 01/51. 309. 08: 10). Katılımın çok düşük olmasına rağmen DP'nin kazanma nispeti %74,64, Köylü Partisi'nin %2,26, CHP'nin %0,15, Bağımsızların ise %22,9'dur (BCA, 030. 01/51. 309. 08:1).

Yurt genelinde 1955 belediye seçimlerinde yine DP zafer kazanmış, CHP sadece 17 belediye başkanlığını alabilmiştir. CHP'nin, 15. 11. 1955 tarihinde Cumhuriyet gazetesine vermiş olduğu "DP bizim 1946'daki akıbetimize uğradı", "Teksir edildi diye iptal olunan rey olunan rey pusulaları kabul edilseydi daha da azametli olacaktı" şeklinde beyanatlar verilmiş olmasına rağmen bu durum en azından Çanakkale için son derece yanlış bir yaklaşım olarak kalmıştır. Seçimlere katılım Çanakkale'de %65'in üzerinde olup, Çanakkale merkezi başta olmak üzere seçimleri büyük bir farkla DP kazanmıştır. Çanakkale merkez haricinde Bayramiç, Edirne, Bozcaada, İmroz, Gelibolu, Lapseki, Yenice, Biga, Eceabat, Karabiga gibi önemli ilçelerinde yine DP'nin seçilmesi partinin bu ilde hala çok büyük destek gördüğünün göstergesidir. 1955 seçimlerinde belediye başkanlığına seçilen Sadi Fenerciğil 1960 yılına kadar görevini devam ettirerek, Çanakkale'ye hizmet etmiştir. Çanakkale'nin tanınmış tüccarlarından olan Sadi Fenerciğil 1963-1968 yıllarında da Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur.

1950-1960 yılları arasında Çanakkale CHP teşkilatında 3 isim öne çıkmaktadır. Bunlar, Dılmaçlar grubu, Aksoylar grubu ve Cantürk'ler grubudur (Demokrat Çanakkale, 12. 01. 1960). İzzet Melih Dılmaç, Çanakkale halkevi başkanının oğlu olması nedeniyle tanınmış kişilerden birisidir. Ne var ki halk yerel seçimlerde belediye başkan adaylarına değil, partiye göre tercihlerini belirlemiştir. Bu hususta iktidar partisinin adaylarının kazandığı yerlerde maddi desteğin daha fazla olduğu bir gerçektir. Bu durum belediye seçimlerinde gösterilen adayın çok fazla önemli olmamasına da neden olmuştur. Örneğin 1959 yılında Milli Müdafaa vekâletinden park işlerine harcanması için 170 bin lira verilmiştir (Demokrat Çanakkale, 13. 10. 1959). Ayrıca DP'nin önde gelen kişileri arasında, vilayet genel meclis başkanı Müzdat Bingül'dür. Bu kişinin Çanakkale'de DP tarafından çok fazla destek görmesinde eniştesinin DP milletvekili Emin Kalafat olması da etkilidir (Demokrat Çanakkale, 14. 05. 1959; Demokrat Çanakkale, 20. 01. 1960).

1946'tan 1960 yılına kadar olan sürede, belediye başkanlarının Marmara Bölgesi genelinde doğum yerine göre incelendiğinde hemşerileri arasından gelmiş olanların oranı %58'dir (Keleş ve Geray, 1962: 251). Çanakkale'de ise belediye başkanlarının tamamı Çanakkaleli olarak tesbit edilmiştir.

Muhtar Seçimleri

Çok partili hayata geçilmesinden sonra ilk muhtar adayı ihtiyar meclisi seçimi Şubat 1947, Mahalli muhtarı ve İhtiyar Heyeti seçimi Mayıs 1947 yılında yapılmıştır. Bu dönemde

yapılan seçimlerde seçimlerin zamanında yapılma görevi muhtarlar üzerinde olup, seçimlerin geri kalması durumunda “beş liradan yirmi beş liraya kadar para cezası” alınmıştır.⁵ Köylerde büyük toprak sahiplerinin etkilerini kırmak ve köylünün özgür iradesinin gerçekleşmesine olanak sağlamak amacıyla özel bir hüküm de bulunmaktadır. Bu maddeye göre (M.32); “Köylülerin malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde muhtarın ve ihtiyar meclisi azasının halk tarafından serbestçe seçilmesine kaymakam ve nahiye müdürü yakından bakmağa mecburdur. Böyle köylerde köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azasını seçerken çiftlik sahibinin karışması sebebiyle halkın ezildiği görülürse kaymakamın teklifi üzerine köy muhtarını vilayetin valisi seçer ve köye bildirir. Bu yolda seçilen köy muhtarı tıpkı köylü tarafından seçilen köy muhtarına benzer ve onun bütün işlerini görür” Cumhuriyet kurucularının köye ve köylüye verilen değeri yansıtan bu madde doğrultusunda gerçekleştirilen 1947 seçimlerinde ilk defa parti unsuru devreye girmiştir. Dört yılda bir yapılan muhtar seçimleri her tarafta tamamlandıktan sonra, 40. 000’in üzerinde köyün muhtarı 34.055 muhtar seçilmiştir (Köy kanuna göre çok küçük veya yakın köyler birleşerek tek bir muhtar seçmişlerdir). Bu seçimlerden 32.298’ini CHP, 1.289’unu DP, 467’sini bağımsızlar, 1 tanesini işçi ve çiftçi partisi adayları kazanmıştır. Çanakkale ilinde DP’nin genel seçimlerdeki başarısı muhtar seçimlerinde görülmektedir. Muhtarlık seçimlerinin 543 tanesini CHP, 10 tanesini DP, 2 tanesini bağımsızlar kazanmıştır. CHP’nin sayımlarda yolsuzluk yaptığı, jandarma baskısıyla oy kullanıldığı üzerinde eleştirilerin fazla olduğu genel seçimler her ne kadar Çanakkale ilini etkilememişse de, aynı değerlendirmeyi muhtar seçimlerinde yapmak peki doğru değildir. Seçimler Pazar günü yapılmasına rağmen, katılım oranı %40- %46,5 ile sınırlı kalmıştır. Seçimlere katılanların arasında bağımsız adayların olması, yerel yönetimi de demokratik bir yapının oluşturulması için olumlu bir adımdır. Öyle ki 3. parti konumundaki Millet Partisi hiç oy almazken, bağımsızlar 1 tane de olsa muhtar çıkarmışlardır.

DP, 1950 öncesi muhtarlık seçimlerinde ilk olarak, köy kanununun 32 maddesini kaldırmıştır. Bu seçimlerin köy mahalle muhtarlığı seçimleriyle ihtiyar seçimlerinin aynı konulu seçimler olmasına rağmen aynı günde yapılmış olması, seçim sonuçlarını düzenlemek zor olmuş ve uzun zaman almıştır. 1946’da CHP’ye yöneltilen eleştirilere, 1950 yılında muhtar seçimlerinde DP maruz kalmıştır. 13 Ağustos 1950, Pazar günü yapılan seçimler sonucunda Demokrat Parti 17.393, CHP 12.337, Bağımsızlar 3.171 muhtarlık almışlardır (Seçim hazırlıkları için bkz: Ulus, 22.07.1950).

Çanakkale’de 1950 muhtar seçimlerinde 1947’dekinden farklı olmayan tek sonuç Millet Partisinin bağımsızlardan daha az muhtar çıkarması olmuştur. Bu seçimlerde bağımsızlar 29’a yükselirken, DP çok büyük farkla CHP’yi geride bırakmıştır. DP 360 muhtarlığı alırken CHP 196’da kalmıştır. Demokratlar Çanakkale’den en büyük başarısını, Çan, Eceabat ve Bayramiç merkezde bütün muhtarlıkları alarak göstermişler, CHP ise Yenice ve Ayvacık merkezde kazanmıştır. MP’ye Yenice’de 2, Ayvacık’ta 4 oy çıkmıştır. Belediye seçimlerinde daha önce bahsedildiği üzere şahıslardan çok partiye verilmiş olmasına rağmen bu durum muhtar seçimlerinde görülmektedir. 1948 yılında Çanakkale’de mahalle ve köylerinde CHP’ye kayıtlı üye sayısı ile seçim sonuçları paralellik göstermemektedir. Parti önemli olmasına rağmen, bu durum muhtar adayına göre oy kullandığını ortaya koymaktadır (BCA, 490. 01/281. 1128. 1).

1954 yılında yapılan muhtar ve ihtiyar meclisi seçimleri de yurt genelinde DP’nin başarısıyla sonuçlanmıştır. Şehir ve kasabalarda seçime katılanların oranı köylere göre çok azdır. Şehir ve kasabalarda %34,68, köylerde ise %67,15’tir (BCA, 030. 01/51. 310. 4). Köylere göre

⁵ Çanakkale yerel basınında bu dönemde böyle bir olaya tarafımızdan rastlanmamıştır.

şehir ve kasabalarda CHP'nin daha çok desteklendiği ülke genelindeki oy dağılımına bakıldığı zaman açıkça görülmektedir. Şehir ve kasabalarda: DP %75,39, CHP %17,13, CMP %0,29, KP %0,01, bağımsız %2,7'dir (BCA, 030. 01/51. 310. 4). Ancak bu DP'nin oy kaybettiği değil, seçime katılan diğer CMP, KP ve bağımsızlara giden oyun CHP'ye verilmesiyle açıklanabilir. Çünkü köylerde tercihler DP ve CHP olarak yapılmış, CMP, KP, bağımsızlar şehir ve kasabalarda destek görmüşlerdir. Bu, CMP, KP'nin köylerde tam olarak teşkilatlanamamış olmasıyla yakından ilgilidir.

Çanakale muhtar seçimlerinde en büyük zaferini 1954 yılında yaşamıştır. Daha önceki seçimlerde dört mahalle muhtarının 2'sini CHP'den 2'sini DP'den çıkarırken, 1954'te 4 muhtarlığı da DP kazanmıştır. Bu mahalleler Cevatpaşa, Namıkkemal, Fevzi Paşa, Arslanca mahalleleridir (Demokrat Çanakale, 8. 11. 1954).

Merkez ilçe köylerinde çoğunluğu DP'li muhtarların kazandığı görülürken, asıl başarı CHP'nin kalesi olarak görülen köylerde yaşanmıştır (Obaköy, Kemel, Saraycık, Işıklar, Kepez, Halileli, Kocalar gibi. *Demokrat Çanakale*, 8. 11. 1954). Bunlardan birisi olarak bilinen Karacaviran köyünde muhtar seçimlerini DP'nin kazanması Demokrat Çanakale gazetesinde "şimdiye kadar yapılan muhtar seçimlerini daima kazanan CHP'lileri Karacaviran köyünü CHP kalesi olarak vasıflandırmaktaydı. Burada seçimleri DP kazanmıştır" olarak yer almıştır (Demokrat Çanakale, 9 Kasım 1954).

1954 yılından sonra 1960 yılına kadar geçen süreçte yapılan ara seçimlerde Demokratların köylerde oy kaybetmek yerine daha güçlendikleri görülmektedir. 1958 yılında yapılan seçimlerde Lâpseki'de Dişbudak, Ecialan, Beybaş, Doğandere, Yenice, Gök, Ezine'ye bağlı Bahçeli Sarp Dere; Kayacık, Mecidiye köylerinde DP'nin kazanması sürpriz olmazken Tavaklı köylerinde (Tavaklı köyü Ezine ilçesine bağlıydı ve Karaca viran köyü gibi CHP'nin kalesi olarak bilinmekteydi) CHP teşkilatının dağılarak DP'ye geçmesinde Ezine köylerinde DP'nin başarısının etkili olduğu söylenebilir. (*Demokrat Çanakale*, 18. 06. 1958; 13. 3. 1958; 20. 09. 1958; 23. 01. 1958).

1959 yılı muhtar seçimlerinde CHP'nin kazandığı yer olarak, Çanakale'de bu partiyi destekleyen İnkılâp gazetesinde, sadece "Çan kazasına bağlı Şerbetli Köyü muhtar seçimlerini CHP 83, DP 33 oy ile CHP kazandı" olarak vermiş, DP'nin kazandığı yerler haber yapılmamıştır (İnkılâp, 24. 02. 1959). 1959 yılı ara seçimlerinde Yenice 2 muhtar adayını da DP den çıkarmıştır olup, aynı başarıyı CHP'nin kalesi olan merkeze bağlı Çıplak köyünde DP adayı Kazım Korugan'ın kazanması ile yaşanmıştır (Demokrat Çanakale, 12. 11. 1959; 25. 01. 1959).

1954 muhtar seçimleri ile başlayan ve 1960 yılına kadar DP'nin ağırlıklı olarak merkez ve ilçe köylerinde sağladığı başarı, bu partiye geçişleri de etkilemiştir. Özellikle CHP'den istifalar çok yoğun bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönem yaşanan istifaları dönemin yerel basın organı Demokrat Çanakale, CHP'nin halk üzerindeki baskısına dayandırarak: "CHP'nin son dayaklarından biri olan muhtar seçimlerinde uğradığı büyük hezimet ve halk partisinin organı olan gazetelerin memlekete huzursuzluk yaratacak mahiyette yaptıkları neşriyatlar vatan-daşlar arasında bilhassa CHP mensupları arasında hoş karşılanmamış ve bunun neticesi olarak yurdun birçok vilayetlerinde her gün yüzlerce CHP'li partilerini terk ederek DP'ye kayıt olmak için yarış etmektedirler" olarak vermiştir (*Demokrat Çanakale*, 23. 11. 1954).

Özellikle 1959 yılında Çanakale'de Geyikli hadisesi DP'yi çok güçlendirerek, halkın CHP'ye tavır almasına neden olmuştur: "Geyikli hadisesinden dolayı CHP'den ayrılıp DP'ye geçmişlerdir" (Demokrat Çanakale, 14. 09. 1959) "Geyikli nahiyesi Üvecik köyünde CHP teşkilatı dağıldı. 34 kişi DP'ye geçti", (Demokrat Çanakale, 2. 10. 1959); "Tanınmış iş adamları

rından Çan linyit işletmeleri sahibi Adnan Demirci DP'ye geçti". (Demokrat Çanakkale, 13. 10. 1959). Köylerde ve merkezde CHP'de istifaların 1960 yılında da devam ettiği görülmektedir. Bu durum eğer seçim olsaydı Çanakkale'nin yine Demokrat Partinin kalesi olacağı fikrini güçlendirmiştir (*Demokrat Çanakkale*, 15. 01. 1960; 18. 01. 1960; 19. 01. 1960). Çanakkale'de CHP'yi destekleyen İnkılâp gazetesinde Çanakkale'de DP'den ayrılanlar yerine yurt genelindeki istifaları haber yapması bu görüşümüzü desteklemektedir. Örneğin; "Söke'de istifa eden 2000 DP'li CHP'ye geçti", *İnkılâp*, 23. 10. 1958; "Çanakkale'de DP'den istifa edenlerin sayısı CHP'ye göre çok azdır" *İnkılâp*, 03. 10. 1959; 04. 10. 1959.

Sonuç

Siyasal katılmada bireyden hareket edilerek, kişinin siyasal sistem karşısındaki tutum, davranış ve kararlar incelenir. Herkesin aynı düzeyde siyasete ilgi duyması ve siyasal süreçte aynı yoğunlukta yer alması beklenemez. Kişiler siyasal süreçte aktif olarak yer alabileceği gibi alınan kararlara uyma veya tepkisiz davranma eyleminde de bulunabilir. Siyasal katılmanın düzeyi sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel etmenlerce belirlenir. Siyasete katılma organize veya bireysel olabilir, kişilerin aktif siyasal katılımı kadar siyasete katılmama da bir siyasal tercih, bir davranış biçimidir. Bu bağlamda Çanakkale'de siyasal katılma davranışının değerlendirilmesinde yukarıda söylenen ekonomik gelişmeler göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte II.Dünya Savaşı'nın ekonomiye dolayısıyla halka yansımaları da çok önemli olmuştur.

Çanakkale'de 1946'dan 1960 yılına kadar yapılan seçimlere katılma oranı hem Türkiye hem de Marmara bölgesi ortalamalarının üzerinde olmuştur. Bu dönemde gerçek anlamda oy kullanılmak istenmiş ve bu durum seçime katılma yansımıştır.

Çanakkale'nin siyasal gelişimine bakıldığında, siyasal katılma düzeyinin beklenenden çok daha fazla olması DP'nin sosyal ve ekonomik söylemleri sonrasında uygulamaları büyük rol oynamıştır. Özellikle kırsal kesimde bu durum kendini daha fazla hissettirmiştir.

Oy verme gibi oy vermeme de bir siyasal tercihtir. Sosyo ekonomik yaşam koşullarından hoşnutsuzluk ve siyasal düzene ilişkin beklentinin olmaması olumsuz katılıma neden olmaktadır. Ancak burada oy vermeme gibi bir durum genel seçimlerde değil yerel seçimlerde görülmektedir. Yerel seçimlerde oy kullanmanın çok fazla önemsenmemesi tepki olarak algılanmamalıdır. Bu durum o dönemde halkın genel ve yerel seçimlere bakışıyla ilgilidir. Yerel seçimlerin genel seçimlere göre şekillenmiş olması bu durumun sebebi olarak ifade edilebilir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

1946 yılı Genel Seçimi

İ l l e	G.H.P. Namzetlerinin aldığı Oy miktarı		D.P. Namzetlerinin aldığı Oy Miktarı	
	Azami	Asgari	Azami	Asgari
Afyon			58.330	52906
Amasya	40627	35413	9289	8892
Ankara	149984	138664	93338	82403
Antalya	66675	59734		
Aydın	62058	57636		
Azrı	40575	38840		
Balıkesir	104910	103345		
Bilecik	25429	19433	17554	15376
Bolu	57325	47604		
Bingöl	31421	31113		
Burdur	19788	14546		
Bursa	105289	101943		
Bitlis	28265	28227		
Çanakkale			52538	48531
Çankırı	43008	26914		
Çorum	62850	61595		
Çoruh	94506	51052		
Denizli	61991	40597	34893	9135
Diyarbakır	69072	68878	10929	10870
Edirne	32009	27148	30650	30445
Elâzığ	46236	39686		
Erzincan	52829	51599		
Erzurum	142618	121785		
Eskişehir	33650		46642	44319
Gaziantep	50863	38870	24837	21457
Giresun	70619	63885		
Gümüşane	89184	73731		
Hatay	51937	49039		
Hakkâri	14427			

490 01

341 1428 21

DEMOKRAT PARTİ
GENEL İDARE KURULU ARŞİVİ1950/4
MEBUS SEÇİMLERİ
(D.P. - C.H.P. Komparatif Cedvel)

Vilâyetler	1 9 5 0				1 9 5 4			
	D.P.		C.H.P.		D.P.		C.H.P.	
UMUMİ YEKÜN	4342831	57.87	3165096	42.13	5141434	61.6	3203670	38.39
AFYON	81.504	82.87	48.131	37.13	94.356	88.63	45.122	31.37
AĞRI	34.114	64.64	18.684	35.36	45.536	70.36	19.180	29.64
AMASYA	33.823	53.37	29.548	46.63	49.450	57.64	36.342	42.36
ANKARA	146.875	53.81	126.086	46.19	185.568	55.38	149.506	44.62
ANTALYA	67.866	84.70	37.023	35.30	84.241	83.55	48.313	36.45
AYDIN	76.899	55.81	60.860	44.19	105.872	86.28	53.764	33.72
BALIKESİR	142.239	58.55	100.680	41.45	165.101	83.99	92.893	36.11
BİLECİK	32.613	64.01	27.772	45.99	36.284	57.46	26.859	42.54
BİNGÖL	8.841	36.03	15.700	63.97	13.966	52.56	12.604	47.44
BİTLİS	7.989	33.27	16.025	66.73	22.225	74.91	7.445	25.09
BOLU	80.674	67.65	38.577	32.35	87.436	59.52	38.344	30.48
BURDUR	29.780	67.29	14.479	32.71	39.553	59.40	27.032	40.60
BURSA	138.445	58.67	97.532	41.33	187.968	68.26	73.447	31.74
ÇANAKKALE	77.296	65.80	40.180	34.20	80.545	67.25	39.119	32.75
ÇANKIRI	47.769	70.47	20.013	29.53	47.174	84.13	26.386	35.87
ÇORUH	30.691	56.36	23.765	43.64	40.031	60.71	25.910	39.29
ÇORUM	89.389	65.49	47.098	34.51	94.187	61.47	59.019	38.53
DENİZLİ	78.760	59.74	51.728	40.26	86.779	57.83	63.275	42.17
DİYARBAKIR	53.691	62.80	48.000	47.20	73.519	62.50	44.117	37.50
EDİRNE	47.725	56.84	36.238	43.16	63.503	63.82	36.309	36.38
ELÂZİĞ	37.983	53.53	32.972	46.47	50.825	59.94	33.975	40.06
ERZİNCAN	25.511	39.58	38.631	60.42	36.136	52.03	33.317	47.97
ERZURUM	88.710	64.32	49.217	35.68	101.550	68.20	47.340	31.80
ESKİŞEHİR	65.368	63.64	37.343	36.36	85.078	70.07	36.335	29.83

030 01

51 3097

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ÇEVRESEL ARŞİN

1980 Belediye seçimleri Kat'li neticesi

Seçime İştirak nisbeti: o/o 53,2

Seçim neticesinin belde itibariyle taksimi:

	<u>Merkez İlçe</u>	<u>Mülhak İlçe</u>	<u>Bucak/Köy</u>	<u>Yekûn</u>	<u>o/o de nisbeti</u>
Demokrat Parti....	45 (71%)	222 (50%)	89 (63%)	356	55,4
C.H.P.....	12	188	48	248	38,6
Millet Partisi...	4	3	1	8	1,2
Karma.....	1 (Siirt)	12	2	15	2,3
Bağımsız.....	1 (Çorum)	9	-	10	1,5
	65	434	140	637	
			Seçimi yapılmamış belde.....	5	
				642	

Seçim neticesinin oy itibariyle nisbeti:

Demokrat Parti.....	875.355 Oy	o/o 57,6
C.H.P.....	570.606 "	" 37,5
Millet Partisi.....	58.131 "	" 3,8
Bağımsız.....	50.071 "	" 3,3

Seçim neticesinin kazanılan Belediye üyeliklerine göre nisbeti:

Demokrat Parti.....	5.900 Üyelik	o/o 60,5
C.H.P.....	3.448 "	" 35,4
Millet partisi.....	147 "	" 1,5
Bağımsız.....	250 "	" 2,6
	9.745	

030 01 51 309 4

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- B.C.A, 030. 01/51. 309.
B.C.A, 490. 01/148. 589. 2: 127
B.C.A, 030. 10/82. 540. 1: 8
B.C.A, 030. 01/51. 309. 08: 10.
B.C.A, 030. 01/51. 309. 08:1.
B.C.A, 030. 01/51. 310. 4.
B.C.A, 030. 01/52. 312. 1:4
B.C.A, 030. 10/82. 540. 1: 2-3.
B.C.A, 490. 01/148. 589. 2:103, 107-112, 115.
B.C.A, 490. 01/148. 590. 1: 1-5.
B.C.A, 490. 01/281. 1128. 1.
B.C.A, 490. 01/341. 1425. 2: 1.
TBMM Yıllık, Devre III, İctima III, 1950.

Kitap ve Makaleler

- AĞAOĞLU, Ahmet (1994). *Serbest Fırka Hatıraları* (İstanbul: İletişim): 25.
AKKERMAN, Naki Cevat (1950). *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar* (Ankara: Ulus Yay.): 43.
ALİEFENFİOĞLU Yılmaz (2005), “Seçim Sistemleri ve Siyasi Etkileri”, *Gündem*, (21), Nisan: 11.
AYGEN, Cemal (1962). “Memleketimizde Seçimler ve Neticeleri”, *A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17(Mart): 208, 209.
ÇAKMAK, Cem (1988). “1950’li seçimler ve Demokratik Parti”, *Tarih Toplum*, 9(53): 280.
DUVERGER, Maurice (1970). *Siyasal Partiler* (Çev. Ergun Özbudun), (Ankara: A.Ü Hukuk Fakültesi).
ERDOĞAN, Mustafa (1993). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, (Ankara: Siyasal): 267.
KALAYCIOĞLU, Ersin (1994). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, (İstanbul:İ. Ü. SBF): 20.
KAPANİ, Münci (1975). *Politika Bilimine Giriş* (Ankara A.Ü. Hukuk Fakültesi): 122.
KELEŞ, Ruşen Cevat GERAY (1962). “Belediye Başkanları Hakkında Bir İnceleme”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 19(195-206): 251.
KIŞLALI, Ahmet Taner (1993). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, (Ankara:İmge).
LaPALOMBARA Joseph, Myron WEINER (1966). *Political Parties and Political Development* (Princeton University): 6.
OZANKAYA, Özer (1968). “Siyasal Olayların Etkenleri”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23(4): 27.
RUSSELL Bertrand (1997). *Batı Felsefi Tarihi* (İstanbul:Say) (Çev Sencer, Muammer).
SAVCI, Bahri (1958). “Partilerin Birleşmesi ve Siyasi Güç Birliği”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 13(4): 201.
SENCER, Muzaffer (1971). *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, (İstanbul: Geçiş): 129-136.
SEZEN Saim (1994). *Seçim ve Demokrasi*, (Gündoğan).
TANİLLİ, Server (1982). *Devlet ve Demokrasi*, (İstanbul: Say).
TEKELİ, Şirin (1983). “Cumhuriyet Döneminde Seçimler”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul, İletişim), cilt 7: s. 1803.
TINGSTEN, Herbert (1963). *Political Behavior* (New Jersey: The Bedminster): 28.

TUNAYA, Tarık Zafer (1995). *Türkiye'de Siyasal Partiler* (İstanbul: Arba): 1.

TUNÇAY, Mete (1981). *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, (Ankara: Yurt): 246-285.

TBMM Albümü 1920-1991(1994). (Ankara).

YETKİN, Çetin (1998). *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm): 19.

Gazeteler

Ayın Tarihi

Cumhuriyet

Çanakkale

Demokrat Çanakkale

İnkılâp

Tasvir

Ulus

Vatan